

DE MACHT DER SEKSUELE GEWOONTE

Relaties, seks en anticonceptiegebruik bij universiteitstudenten

TIM VANHOVE EN KOEN MATTHIJS¹

Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek, K.U.Leuven

Op basis van een internetsurvey bij een 1.500-tal eerstekandidatuurstudenten van de K.U.Leuven (academiejaar 2003-2004), wordt het relatiegedrag van deze 18 tot 21-jarigen van naderbij bekeken. 80% van de vrouwelijke studenten neemt de pil en 50% van hun mannelijke tegenhangers gebruikt het condoom. Zowat een tiende van de seksuele actieve studenten stelt ooit al onveilig gevreeën te hebben. Eveneens een tiende van de studenten met een lief stelt dat geen van beide partners een anticonceptiemiddel gebruikt. De factoren die de kans op het vrijen met condoom faciliteren zijn: het niet nemen van de pil, een losse relatie hebben (in plaats van een vaste relatie), de beslissing omtrent anticonceptie niet overlaten aan de dokter, regelmatig praten over anticonceptie, de leeftijd bij eerste coïtus en de leeftijd van de respondent. Gezinskenmerken van de studenten spelen geen rol van betekenis.

1. Inleiding

Seksueel overdraagbare aandoeningen en ongewenste zwangerschappen hangen als een seksueel zwaard van Damocles boven het hoofdkussen van de Vlaamse jeugd. Tenminste, zo klinkt het in informatiebrochures en campagnes. Of de jongeren van tegenwoordig dit ook zo ervaren is een ander verhaal. Om hierop een antwoord te bieden is inzicht in de kenmerken van het vrij- en relatiegedrag van jongeren noodzakelijk. Er wordt relatief veel wetenschappelijke aandacht besteed aan de seksualiteitsbeleving van jongeren uit het secundair onderwijs (zie o.m. Laermans, Vanhove & Smeyers, 2000; Vanhove, 2001), maar zowel qua onderzoek als preventie wordt aan post-adolescenten (studerende jongeren van zowat 18 tot 23 jaar) veel minder aandacht besteed. Nochtans blijkt volgens *SENSOA* dat deze jongeren relatief vaak onveilig vrijen. Qua preventie en vorming poogt *SENSOA* deze leemte op te vullen. Qua onderzoek wil deze bijdrage een aanzet geven tot het beter in kaart brengen en het begrijpen van het condoomgebruik bij jongvolwassenen.

---

¹ Ongepubliceerde paper, gepresenteerd op het *Eerste Vlaams Wetenschappelijk Congres over Seksuele Gezondheid* (Gent, 7 mei 2004) georganiseerd door *SENSOA*. Niet citeren zonder de toestemming van de auteurs. Tim Vanhove is werkzaam aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen. Koen Matthijs is gewoon hoogleraar aan het Departement Sociologie, K.U.Leuven. URL: <http://users.telenet.be/timvanhove>

De intieme leefwereld van de eerstejaarsstudenten aan de K.U.Leuven van het academiejaar 2003-2004 wordt daarom onder de loep genomen. Deze groep mag dan wel niet representatief zijn voor dé jeugd in Vlaanderen, ze is dit wel voor de hoger onderwijs-studerende jeugd. Het onderzoek bestaat uit twee luiken. Vooreerst wordt het seksuele en relatiegedrag van naderbij bekeken. In tweede instantie wordt het condoomgebruik bestudeerd in een verklarend model. Het relationele en seksuele gedrag wordt bekeken binnen het kader van de ouderlijke situatie. We veronderstellen namelijk dat de ouderlijke gezinsstructuur en –cultuur van bepalend belang zijn voor het vrijen bij jongeren.

2. Relatiegedrag en het gezin van herkomst

Per jaar zijn naar schatting 25.000 Belgische kinderen getuige van een ouderlijke echtscheiding (Vanhove & Matthijs, 2002). Het uitgebreid wetenschappelijke onderzoek naar de gevolgen van deze echtscheidingen voor de betrokken kinderen levert inconsistente resultaten op. Aan de ene kant van het debat bevinden zich degenen die beweren dat een scheiding niet noodzakelijk schadelijk is voor kinderen. Zij halen studies aan waarin werd aangetoond dat kinderen zo goed als geen negatieve gevolgen ondervinden van de breuk tussen hun ouders, en als dat wel het geval was, dat deze na enkele jaren helemaal verdwenen zijn. Aan de andere kant van het debat staan zij die van mening zijn dat een echtscheiding langdurige negatieve gevolgen meebrengt voor kinderen. Een ouderlijke scheiding zou dan één van de meest stressvolle periodes uit een leven van kinderen zijn. Door dit alles kan een ouderlijke echtscheiding volgens deze auteurs leiden tot een verhoogde kwetsbaarheid voor emotionele en affectieve (relatie)moeilijkheden (Sinclair & Nelson, 1998). Zo vinden studies dat kinderen en adolescenten die getuige waren van een ouderlijke scheiding negatiever staan tegenover het huwelijk op zich (Gabardi & Rosén, 1991; Jennings, et al., 1992; Vanhove, 2003), positiever staan ten aanzien van echtscheiding (Greenberg & Nay, 1982; Vanhove, 2003), minder geneigd zijn om vaste relaties aan te gaan en te huwen (Glenn & Kramer, 1987), minder vertrouwen hebben in hun eigen huwelijkslaagkans (Vanhove & Matthijs, 2003b; Wallerstein, 1987; Boyer-Pennington, et al., 2001), op hun beurt zelf ook vaker scheiden uit de echt (Teachman, 2002; Wolfinger, 2000; Keith & Finlay, 1988), minder vertrouwen hebben in hun partners (Duran-Aydintug, 1997; Johnston & Thomas, 1996), een lagere fysieke en psychisch welzijn vertonen (Amato, Loomis & Booth, 1995; Sun, 2001), minder financiële mogelijkheden hebben (Declercq & Lammertyn, 2003) en een grotere

schoolachterstand en een lager opleidingsniveau hebben (Ross & Mirowsky, 1999; Keith & Finlay, 1988) dan hun soortgenoten met gehuwde ouders. Andere studies vinden dan weer dat een ouderlijke scheiding weinig tot geen effect heeft op dezelfde gebieden (Landis-Kleine, et al., 1995; Stone & Hutchinson, 1992; Jones & Nelson, 1996; Black & Sprenkle, 1992; Coleman & Ganong, 1984). Uit meta-analyses van Amato die het welzijn van kinderen met gehuwde ouders vergelijken met die van kinderen met gescheiden ouders, kan worden besloten dat de negatieve gevolgen de bovenhand nemen en dit vooral op het gebied academische prestaties, psychologische aanpassing, gedragsproblemen en sociale competentie (Amato, 2000).

Of de gezinsstructuur al dan niet een beïnvloedende factor is voor het gedrag en de houdingen van jongeren hangt bovendien af van het perspectief waarmee echtscheiding wordt benaderd. De reden hiervoor is het belang van gebeurtenissen die vooraf gaan aan een echtscheiding. Als een echtscheiding voornamelijk wordt gezien als het beëindigen van een fysieke eenheid, dan heeft men geen oog voor het langdurig en dynamisch proces die achter een echtscheiding schuilgaat. Een echtscheiding houdt namelijk evenzeer de beëindiging van een psychologische eenheid in. Uit onderzoek (Toomey & Nelson, 2001; Coleman & Ganong, 1984) blijkt dat het proces voorafgaand aan de scheiding belangrijker is dan de gebeurtenis van de scheiding op zich. De particuliere gezinscultuur – zoals ouderlijke conflicten, de cohesie of verbondenheid tussen de gezinsleden – voorafgaand aan de scheiding zouden zwaarder doorwegen dan de scheiding op zich. De impact van de verbreking van de psychologische gezinseenheid, wordt benadrukt door Toomey & Nelson (2001) in de context van *psychological wholeness* (zie ook Blom & van Dijk, 1999). In deze optiek kan een echtscheiding eventueel op lange termijn een ‘goede’ zaak zijn voor het welzijn van de kinderen indien dit de gezinsconflicten doet verdwijnen en de gezinsverhoudingen (re)stabiliseert (Everett, 2001). Als een huwelijk erg conflictueus is, dan zal een scheiding minder negatieve gevolgen veroorzaken dan het samenblijven van de ruziënde ouders. Bij een laag conflictniveau geldt dan de omgekeerde redenering. In gezinnen met weinig ouderlijke conflicten zal een scheiding voor de betrokken kinderen negatiever zijn dan het samenblijven van deze ouders. De lange-termijn effecten van een gebrek aan stabiliteit en cohesie in intacte maar conflictueuze gezinnen zouden dan ook ingrijpender zijn dan die van een ouderlijke breuk (Amato & Booth, 1991; Toomey &

Nelson, 2001; Amato, Loomis & Booth, 1995; Jennings, et al. 1992; Stone & Hutchinson, 1992; Coleman & Ganong, 1984).

Jongeren met gescheiden ouders hebben een verhoogd risico tot echtscheiding in hun latere leven (Teachman, 2002; Wolfinger, 2000; Keith & Finlay, 1988). Dit hogere risico zou veroorzaakt worden door een hogere tolerantie ten aanzien van echtscheiding en een verlaagde drempel tot echtscheiding. Bovendien zou de aptitude tot non-conformisme overgeleverd worden van ouder op kind. Gezien echtscheiding een vorm van non-conformistisch gedrag is, zou dit de kans op non-conformisme verhogen bij de betrokken kinderen. Uitingen hiervan zijn dan een tolerante houding ten aanzien van echtscheiding, een voorkeur voor ongehuwd samenwonen en niet-traditionele gezinswaarden en –rollen (de Graaf, 1996). Deze non-conformistische houdingen zouden op hun beurt de kans op een relatiebreuk of echtscheiding in het latere leven verhogen. De socialisatie van kinderen in een gescheiden gezinssituatie gevolge van echtscheiding, zou dan haar sporen nalaten tot jaren na de ouderlijke scheiding (Gabardi & Rosén, 1991; Kinnaird & Gerrard, 1986; Axinn & Thornton, 1996).

Volgens de *social learning* theorie nemen kinderen de strategieën over van hun ouders bij het om gaan met relatieconflicten en -problemen. Als kinderen en jongeren gesocialiseerd worden om een conflictueuze relatie te beëindigen, dan is de kans groot dat ze in soortgelijke situaties dit gedrag zullen reproduceren (Gutmann, 1989; Greenberg & Nay, 1992). Volgens Amato (1996) kan dit verhoogde echtscheidingsrisico bij kinderen van gescheiden ouders niet zomaar worden toegeschreven aan verhoogde tolerantie en verlaagde drempels. Hij veronderstelt eerder een indirect effect: de interpersoonlijke relaties van jongeren met gescheiden ouders zou minder stabiel zijn. Vandaar het belang om het relatiegedrag van de jongeren op jonge leeftijd te bestuderen. Kinderen van gescheiden ouders zouden namelijk een divergent profiel vertonen op het gebied van hun relaties and seksualiteit: kinderen van gescheiden ouders zijn vroeger en vaker seksueel actief, hebben meer seksuele partners en zijn seksueel permissiever (Vanhove & Matthijs, 2003a). Tevens zouden ze vaker seksueel risicogedrag, zoals onveilig vrijen, vertonen.

Zowel de kwaliteit van de relatie tussen de ouders als hun huwelijksstatus zijn voorspellers van de soort relaties die jongeren aangaan (Sprague & Kinney, 1997). Als het om het effect van deze thuissituatie op het relatiegedrag en –houdingen gaat, kunnen volgens verscheidene

onderzoeken conflicten tussen de ouders zelfs grotere gevolgen hebben dan een echtscheiding op zich (Kozuch & Cooney, 1995; Robinson, Garthoeffner & Henry, 1995). Een dergelijke redenering is ook terug te vinden in de ‘attachment theory’. Deze theorie stelt dat de echtscheiding van de ouders op zich niet de oorzaak is van onstabiele relaties van jongeren, het zou eerder de aanslepend conflicten tussen de ouders zijn dat het meest belastend is voor latere relaties (Hayashi & Strickland, 1998).

Vele onderzoeken met jongvolwassenen hebben zich gefocust op verschillen in het aantal verkeringen en seksuele activiteit als een functie van zowel een ouderlijke scheiding als de kwaliteit van familiale relaties. Veel van dat onderzoek wijst er op dat jongeren met gescheiden ouders vroeger starten met hun relationele en seksuele ontwikkeling dan anderen (Hayashi & Strickland, 1998). In 1984 onderzochten Booth en anderen meer dan 3.000 studenten met gescheiden ouders en ouders met een intact huwelijk, en ze vonden dat een ouderlijke echtscheiding positief gerelateerd was aan een verhoogd aantal verkeringen bij de betrokken adolescenten (Sprague & Kinney, 1997). Wallerstein vond in 1991 dat jongeren, tot tien jaar na de echtscheiding van hun ouders, vaak korte seksuele relaties hadden. Dit zou het resultaat zijn van het feit dat deze jongeren de neiging hadden om beslissingen in verband met liefde en relaties te verbinden met angst en met grote bezorgdheid verraden of verlaten te worden (Sinclair, Nelson, 1998). Hepworth en Ryder wezen uit dat studenten die een echtscheiding van hun ouders meegemaakt hadden, versnelde patronen van verkering ondervonden, en over het algemeen ook meer interesse vertoonden in relaties. Op het ogenblik van hun studie bleken studenten die kind waren van gescheiden ouders hoger aantal serieuze én losse relaties gehad te hebben dan gemiddeld (Sinclair & Nelson, 1998).

In verband met de seksuele activiteit, kan het onderzoek van Francis en Evans (1997) al een eerste aanwijzing geven. Wat betreft de seksuele moraliteit, demonstreerden de resultaten dat er een meer permissieve houding heerst bij jongeren waarvan de ouders uit elkaar zijn. Zij waren bij voorbeeld minder geneigd te denken dat het fout is seksuele betrekkingen te hebben met minderjarigen of buiten het huwelijk. In 1986 onderzochten Kinnaird en Gerrard het verband tussen de maritale status van de moeder en het seksuele gedrag van ongehuwde jonge vrouwen. De auteurs stelden vast dat vrouwen met een gescheiden moeder gemiddeld op jongere leeftijd seksueel actief werden dan de respondenten uit een intact gezin (Sprague, Kinney, 1997). Vergelijkbaar hiermee, constateerden Gabardi en Rosen (1991) dat ongetrouwde jongeren van 18 tot 25 jaar met

gescheiden ouders meer seksuele partners hadden en ook meer naar seksuele betrekkingen verlangden dan jongeren waarvan de ouders nog bij elkaar waren. Bovendien bleek ook een hoge graad van conflict tussen de te leiden tot een groter aantal seksuele partners. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat seksuele activiteit één van de wegen is waarlangs deze jongeren intimiteit kunnen ontdekken. Verhoogde seksuele activiteit vervangt in zeker mate het gebrek aan emotionele hechting en intimiteit met de ouders. Een andere verklaring is deze jongeren op zoek zijn naar het gevoel bij iemand te horen die veel voor hen betekent, om zo gevoelens van verlies die gepaard gingen met de scheiding te verlichten. Ze verlangen dus naar partnerschap, en wanneer pogingen om zich te koppelen falen, herhalen ze het patroon (Sinclair & Nelson, 1998). Ook Sprague en Kinney (1997) vonden in hun studie bij 18 tot 25-jarige studenten dat respondenten met gescheiden ouders significant meer seksueel actief waren en meer seksuele partners hadden dan respondenten van intacte gezinnen. De toegenomen onafhankelijkheid van kinderen van gescheiden ouders zijn aan de grond van liggen. Zij kregen immers meer verantwoordelijkheid en onafhankelijkheid toegeschoven dan leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen. Deze toegenomen onafhankelijkheid van de ouders zou dan kunnen leiden tot een grotere neiging om vroeger relaties aan te gaan dan leeftijdsgenoten waarvan de ouders nog bij elkaar zijn.

3. Seksueel gedrag bij adolescenten

De voorbije vijftig jaar is een verandering opgetreden in de normatieve inkadering van seksualiteit bij meisjes en jongens. Tot zowat de jaren zestig werden voorhuwelijkse betrekkingen nog gezien als een vorm van losbandigheid, terwijl dit vanaf de jaren zeventig kon worden beschouwd als een uiting van liefde, op voorwaarde dat er een vooruitzicht op een huwelijk was (Geeraert, 1977). In de jaren tachtig wordt seksueel verkeer door de meeste jongeren dan weer primair genormeerd vanuit liefde en/of lustbeleving. Seksualiteit is nog steeds relatiegebonden, maar het voornemen van een huwelijk is nauwelijks relevant (Visser, et al., 1991). De betekenisgeving aan intiem seksueel gedrag, die vroeger eerder rechtstreeks werd geformuleerd vanuit godsdienstig gestoelde maatschappelijke tradities, wordt tegenwoordig steeds meer vervangen door een persoonlijke en contextuele (en dus veranderlijke) interpretatie (Frans, 2000). Seks zonder liefde wordt niet meteen opgevaardigd tot de nieuwe standaard, maar voorwaarden als een formele en sociaal

gevalideerde relatie – een langdurige vaste verkering met trouwplannen – worden niet meer als noodzakelijk aan seksuele consumptie gekoppeld.

Het dominante relatiepatroon bij jongeren is dat van sequentiële monogamie (zie Jacobs, 2000). Het betreft opeenvolgende en min of meer exclusieve relaties met een ernstige liefdespartner. De definiëring van wat een ernstige liefdesrelatie is en wanneer seksuele consumptie gepast is, vergt eerder een subjectieve interpretatie dan het voldoen aan formele criteria zoals relatieduur, cohabitatie of een huwelijkscontract. Deze tendens heeft de voorbije halve eeuw onder andere geleid tot een vrijwel algemene vervroeging van de ontmaagdingsleeftijd in de Westerse wereld (zie tabel 1). Op basis van cijfers uit 1997, weten we dat de helft van de Belgische jongeren op de leeftijd van zeventien jaar minstens éénmaal coïtale seks heeft gehad. Bij de negentienjarigen is dit 90% en van de 15-jarigen rapporteert 16% coïtuservaring. Het gemiddelde aantal seksuele partners op tweeëntwintigjarige leeftijd is vier bij de Belgische jongeren; 60% van de Belgische jongeren heeft één of twee partners gehad. De gemiddelde leeftijd bij de eerste coïtus is zeventien jaar voor jongens en achttien jaar voor meisjes. Nationaal gezien zijn lager geschoolden er vroeger bij (zie Vanhove, 2001). Jongens geven beduidend meer partners op dan meisjes (Sensoa; Hubert, Bajos & Sandfort, 1998).

Tabel 1: Gemiddelde leeftijd bij eerste coïtus naar land, geslacht en geboortecohorte

Geboortecohorte	België		Nederland		Portugal		Frankrijk		Gr.-Brittannië	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
1932-'41	20,4	20,9	21,2	21,6	16,4	24,3	18,4	20,6	19,1	20,9
1942-'51	19,0	20,0	19,1	19,7	18,8	21,9	18,1	19,3	18,3	19,5
1952-'61	18,5	18,8	18,2	18,4	16,5	20,3	17,6	18,3	17,5	18,2
1962-'66	18,0	18,6	17,8	17,8	16,8	19,8	17,4	18,2	17,2	17,9
1976-'71	18,1	18,7	18,3	18,3	17,1	19,9	17,7	18,3	17,1	17,4
1972-'73	17,4	18,0	.	.	16,2	19,0	17,0	18,1	17,0	17,3

Bron: Hubert, Bajos & Sandfort (1998)

Samenlopend met het proces van informalisering van seksualiteit en relaties, steekt een proces van geheel andere orde de kop op. Seksualiteitsbeleving onttrekt zich dan wel stilaan uit de taboesfeer, ze treedt tegelijk binnen in de sfeer van het risico. Door de medicalisering van seksualiteit wordt de sociale sanctionering verruild voor fysieke sanctionering in de vorm van seksueel overdraagbare aandoeningen (soa's). De manifestatie en doorzetting van hiv/aids, bezwaart de 'bevrijdde' seksualiteitsbeleving opnieuw, deze keer met het risico van

ongemak, onvruchtbaarheid, ziekte en zelfs dood. Anticonceptiemiddelen krijgen hierdoor een nieuwe betekenis. Waar de finaliteit van anticonceptiemiddelen zich in oorsprong vrijwel beperkte tot het vermijden van ongewenste zwangerschap, wordt het voorkomen van soa's een bijkomende functie. Tenminste, zo zou het moeten zijn. Westerse heteroseksuele jongeren beschouwen zich ten aanzien van soa's niet snel als risicogroep. Anticonceptie heeft in hun ogen veeleer enkel te maken met bescherming tegen ongewenste zwangerschappen. Er leeft een idee van seksuele onkwetsbaarheid. Deze vorm van onrealistisch optimisme houdt een erkenning van het risico, maar dit risico wordt niet toegeschreven aan de eigen situatie (zie hierover Vanhove & Matthijs, 2003b).

Gemiddeld de helft van alle Vlaamse vrouwen op reproductieve leeftijd neemt de pil; 2% gebruikt geen enkele vorm van anticonceptiva (Cliquet & Callens, 1993). In 2001 werden een vijftienduizendtal zwangerschapsafbrekingen (abortussen) in België geregistreerd, waarvan zowat 40% bij meisjes tussen 15 en 24 jaar. Het anticonceptiegebruik bij abortuscliënten verschilt grondig van het gebruik bij de algemene bevolking: vier op tien gebruikte geen anticonceptiemiddel (in 2000).

In 2002 werden ongeveer 1.000 nieuwe hiv-besmettingen vastgesteld, waarvan zowat 200 bij autochtone Belgen. Sinds de aids-epidemie aan het begin van de jaren tachtig op gang kwam, kregen in België 16.000 mensen te horen dat ze besmet zijn met het hiv-virus. Ruim 3.000 onder hen hebben inmiddels klinische aids ontwikkeld en zijn er 1.700 patiënten overleden. Van alle seropositieven die verblijven in België is tweederde allochtoon (voornamelijk Afrikanen). Bij de autochtonen is (mannelijke) homoseksualiteit een voorname route van besmetting. Bij de Belgische hiv-geïnfecteerden zijn er viermaal meer mannen dan vrouwen. Bij mannen is ongeveer 10% van de hiv-geïnfecteerden jonger dan 25 jaar; bij vrouwen is dit zowat 20%. In vergelijking met de ons omliggende landen is een gelijkaardige evolutie van het aantal aids-gevallen in België op te merken: een belangrijke daling in 1996 en vervolgens een beperking van deze daling. In 2001 was in België de incidentie van aids 18 gevallen per miljoen inwoners. In West-Europa bedroeg dit gemiddeld 25 aids-gevallen per miljoen inwoners. Vanuit comparatief oogpunt ligt de hiv- en aids-incidentie lager dan in de meeste Europese landen (Sasse & Defraye, 2003).

De studie omtrent seksueel risicogedrag wordt gedomineerd door sociaal-cognitieve modellen (zie Fishbein & Ajzen, 1975). Die modellen leggen de nadruk op de individuele besluitvorming en de kenmerken die deze beïnvloeden (zoals intenties, vaardigheden, attitudes). Veilig vrijen gebeurt echter binnen de context van een, al dan niet intieme, relatie en is een beslissing die niet zozeer door een individu alleen, maar door een koppel wordt genomen. Veilig vrijen wordt dan ook niet uitsluitend door individuele, maar tevens door relationele processen beïnvloedt. Het niveau van het koppel dient dan ook geïntegreerd te worden in de analyse van het (on)veilig vrijen. Om vrijgedrag beter te kunnen begrijpen is het dus noodzakelijk de context van de relatie eveneens te begrijpen. (Buysse, 2000; Visser, Geeraert & Lehert, 1991).

Hier is het belangrijk om even het concept van ‘veilig vrijen’ te verduidelijken. Veilig vrijen veronderstelt exhaustieve kennis over de seksuele geschiedenis van beide partners. Enkel indien in het verleden consequent een condoom werd gebruikt of wanneer men is getest op soa's, kan men spreken over veilig vrijen. Veilig vrijen is bovendien geen statisch gegeven, maar veronderstelt steeds terugkerend gedrag (Vissers, et al., 1991; Sensoa). Veilig vrijen wordt echter in praktijk op verschillende manieren geïnterpreteerd. Veelal wordt het risico op soa's geminimaliseerd, en staat zwangerschapsvermijdings centraal. Zo wordt vastgesteld dat vaak na enige tijd wordt overgeschakeld van condoom op de pil als anticonceptiemiddel (zonder het gebruik van condoom). Tevens blijkt dat partners met een relationele voorgeschiedenis het veel moeilijker vinden om over veilig vrijen te praten dan vreemden met losse seksuele contacten. De incompatibiliteit van veilig vrijen en vaste relaties heeft te maken met de bespreekbaarheid van anticonceptie: hoe hechter een relatie is, des te meer zal worden getracht negatieve onderwerpen te vermijden die de stabiliteit van de relatie in gevaar kunnen brengen. Bij losse seksuele contacten speelt de angst voor het schenden van het vertrouwen in de partner en de relatie geen grote rol.

Algemeen kunnen we de factoren die van invloed kunnen zijn op het gebruik van anticonceptie in een aantal categorieën onderbrengen. Ten eerste is de categorie van de kennis en de voorlichtingsbronnen. De mate waarin mensen zijn voorgelicht en op de hoogte zijn gesteld van de mogelijke voorbehoedmiddelen. Overleg met een dokter is hierbij een belangrijke factor (Vennix, Curfs & Ketting, 1993). Ten tweede moet de leefsituatie in rekening gebracht worden, met name het algemene relationele en seksuele gedrag. De aard van de relatie en het soort contact met de partner bepalen het anticonceptiegedrag in sterke

mate (Rademakers, 1992). Zo ook speelt, ten derde, de communicatie tussen de partners een rol: de mate waarin er wordt gepraat over het anticonceptiegebruik en hoe wordt beslist wie welke methode gebruikt. Ten slotte moet worden rekening gehouden met de socio-demografische factoren. Het geslacht, de kenmerken van het gezin van herkomst en de levensbeschouwing kunnen een belangrijke invloed uitoefenen op het anticonceptiegebruik.

4. Methode

Met betrekking tot de afbakening van de onderzoekspopulatie werd geopteerd voor een Internetbevraging² bij de eerstekandidatuurstudenten van de K.U.Leuven. Deze groep is namelijk vrij eenvoudig te bereiken (via e-mail) en er zijn objectieve populatiegegevens beschikbaar (zodat de representativiteit kan worden nagegaan). Er werd gewerkt met een geautomatiseerde en gepersonaliseerde e-mailuitnodiging met een dubbele controle van de identiteit van de respondenten. Enerzijds werd gebruikgemaakt van een gepersonaliseerde link in deze e-mail. Daaraan gekoppeld dienden de respondenten in te loggen met een uniek paswoord. Hierdoor wordt de identiteit van de respondent en de correcte koppeling met de objectieve populatiegegevens gegarandeerd (zie Heerwegh & Loosveldt, 2002; 2003; Heerwegh, Vanhove, Matthijs & Loosveldt, in press).

Tabel 2: Van populatie naar steekproef

	Vermindering	Totaal
Alle eerstekandidatuurstudenten		6.304
- Niet-Belgische nationaliteit	-358	5.946
- Deeltijdse en enige kan studenten	-459	5.487
- Studenten ouder dan 20 jaar	-317	5.170
- Niet-Belgische geboren studenten (<i>steekproefkader</i>)	-130	5.040
Steekproef van 50%	-2.520	2.520

De eerste kandidatuur van het academiejaar 2003-2004 van de K.U.Leuven telt in totaal 6.304 studenten. Hieruit werden 5.040 Belgische voltijdse studenten geselecteerd die niet ouder waren dan twintig jaar. Uit dit steekproefkader werd een toevallige steekproef genomen van 50% ofte 2.520 studenten.

De e-mailuitnodigingen werden naar deze studenten verstuurd op 3 december 2003. Op 10 december 2003 werd ter herinnering een e-mail verstuurd naar de groep studenten die tot

² Dankzij de medewerking en expertise van Dirk Heerwegh van het Centrum voor Survey Methodologie (Departement Sociologie, K.U.Leuven) kon deze Internetbevraging worden georganiseerd.

dan nog niet had deelgenomen aan de bevraging. Op 14 januari 2004 werd de bevraging afgesloten. Uiteindelijk hebben 1.602 studenten (64%) de vragenlijst al dan niet volledig ingevuld; 1.421 respondenten (56%) vulden de vragenlijst tot het einde in.

Bij de respondenten is zes op tien vrouwelijk, de gemiddelde leeftijd is 18,8 jaar. 62% van de respondenten studeert binnen de groep Humane Wetenschappen, 23% in de groep Exacte Wetenschappen en 15% bij Biomedische Wetenschappen.

5. Analyse

Er wordt gepeild naar de factoren die de kans op het vrijen met condoom beïnvloeden. Onder deze mogelijke factoren worden gezinskenmerken, seksueel-biografische kenmerken en socio-demografische factoren begrepen. Vooreerst brengen we het seksueel en relationeel gedrag van jongeren in kaart. Wegens hun hoge informatieve basiswaarde, worden de meeste gegevens gekruist naar geslacht en de ouderlijke burgerlijke staat.

5.1. Relatie- en seksueel gedrag

Zowat acht op tien van de bevroegde studenten uit de eerste kandidatuur hebben ooit al eens een 'serieus' lief gehad. Bij meisjes (83%) en kinderen van gescheiden ouders (92%) is het aandeel significant groter (zie tabel 3). Gemiddeld genomen hebben de respondenten zowat twee à drie liefjes gehad. Op het moment van de bevraging was 42% vrijgezel, waaronder een significant groot aandeel jongens. Bijna zes op tien heeft dus een lief, hoewel zowat 6% getuigt dan wel van een eerder losse relatie. De gemiddelde relatieduur van de jongeren met een lief is met zowat 15 maanden vrij hoog voor eerstekandidatuursstudenten van gemiddeld 19 jaar.

Op seksueel gebied heeft 60% reeds coïtale ervaring gehad. Hier is opnieuw een oververtegenwoordiging van meisjes (63%) en kinderen van gescheiden ouders (70%). De zogenaamde 'eerste keer' bij deze ontmaagde studenten gebeurde op gemiddeld 16,7 jaar. Meisjes en kinderen van gescheiden ouders beginnen er gemiddeld iets sneller aan. Gemiddeld heeft men ongeveer twee seksuele partners gehad, hoewel bij 58% van de seksueel actieve jongeren dit beperkt blijft tot één seksuele partner. Kinderen van gescheiden ouders getuigen van een significant groter aantal sekspartners: 57% heeft er meer dan één

gehad. Qua seksuele geaardheid stelt 94,5% van de studenten dat ze heteroseksueel zijn. De 5,5% die dit niet is, bestaat voornamelijk uit zelfgedefinieerde biseksuelen en twijfelaars. Slechts 1,3% is uitgesproken homo of lesbisch.

Tabel 3: Overzicht van relatie- en seksueel gedragsindicatoren: bivariate analyses

	Jongens	Meisjes		Niet-gescheiden ouders	Gescheiden ouders		Totaal
Ooit een lief gehad	74,4	83,0	***	87,0	91,8	**	79,5
N (100%)	594	891		1.307	178		1.485
AANTAL RELATIES			ns			ns	
1	27,2	26,6		27,0	25,5		26,8
2	27,4	31,6		30,0	30,7		30,1
3	19,8	22,1		21,2	21,6		21,3
4	10,5	8,8		9,6	8,5		9,4
5	7,2	5,3		6,0	5,9		6,0
6+	7,9	5,6		6,2	7,8		6,4
Gemiddeld aantal relaties (excl. 0)	3,0	2,7	~	2,8	3,0	ns	2,8
N (100%)	430	737		1.014	153		1.167
Gemiddeld aantal relaties (incl. 0)	2,2	2,5	ns	2,2	2,6	~	2,2
N	581	884		1.292	171		1.470
Momenteel een eerder vaste relatie	42,0	57,7	***	51,3	55,6	ns	51,9
Momenteel een eerder losse relatie	5,9	5,7		5,7	6,5		5,8
Momenteel geen relatie	52,1	36,6		43,0	37,9		42,4
N (100%)	438	738		1.023	153		1.176
SEKS							
Ontmaagd	56,5	63,2	***	56,5	69,7	**	58,0
N (100%)	585	888		1.295	178		1.473
LEEFTIJD EERSTE KEER			~			**	
<14 jaar	3,5	4,0		3,5	5,7		3,8
15 jaar	9,7	10,5		9,9	12,2		10,2
16 jaar	19,1	27,6		22,5	37,4		24,7
17 jaar	35,1	32,3		33,6	30,9		33,2
18 jaar	26,7	22,3		26,0	11,4		23,8
19-20 jaar	5,9	3,4		4,6	2,4		4,3
Gemiddelde leeftijd	16,9 jaar	16,7 jaar	*	16,8 jaar	16,4 jaar	**	16,7 jaar
N (100%)	288	555		720	123		843
AANTAL SEKSUELE PARTNERS			ns			**	
1	57,8	57,8		60,1	44,7		57,8
2	20,9	24,1		22,4	26,8		23,0
3	10,5	9,0		9,0	12,2		9,5
4	5,2	4,1		3,6	9,8		4,5
5	1,7	2,2		2,1	1,6		2,0
6 tot 23	3,8	2,7		2,8	4,9		3,1
Gem. aantal sekspartners (excl. 0)	2,0 relaties	1,8 relaties	ns	1,8 relaties	2,2 relaties	*	1,9 relaties
N (100%)	287	555		719	123		842
SEKSUELE GEAARDHEID			ns			ns	
Heteroseksueel	95,3	93,9		94,7	92,7		94,5
Niet-hetero	4,7	6,1		5,2	7,3		5,5
Biseksueel	1,7	2,5		2,0	4,0		2,2
Ik weet het niet	1,1	2,3		1,7	2,3		1,8
Homoseksueel	1,7	1,0		1,3	1,1		1,3
Ik zeg dit liever niet	0,2	0,2		0,2	0,0		0,2
N (100%)	574	872		1.269	177		1.446

$\chi^2/F=$ ns: niet significant; ~ $p < 0,10$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,0001$

5.1. Attitudes omtrent seks en relaties

Gezien de vrij hoge gemiddelde relatieduur van de studenten is het relevant om na te gaan welk soort relatie deze studenten hebben. Hiervoor kan worden gebruik gemaakt van de relatiecommitmentschaal. Deze werd geconstrueerd door middel van een factoranalyse met 12 items (tabel 4). Deze schaal drukt de gerichtheid uit van de respondenten ten aanzien van hun partner en de relatie en heeft een affectieve en een communicatieve dimensie. Op basis van de frequentieverdeling van de items en de schaal wordt duidelijk dat er veelal een sterke en als duurzaam gepercipieerde verbondenheid leeft met de partners. 58% heeft een sterke relatiecommitment, 41% een matige en slechts 2% een zwakke commitment.

Tabel 4: Items en factorladingen omtrent de relatiecommitmentschaal

	Niet waar	Noch, noch	Waar	N (100%)	Factorladingen
Ik toon vaak mijn affectie ten aanzien van mijn partner.	1,5	2,9	95,6	662	0,56
Ik voel me zeer verbonden met mijn partner.	1,5	8,4	90,1	664	0,76
Ik begrijp de gevoelens en het gedrag van mijn partner zeer goed.	2,7	9,9	87,4	665	0,61
Ik vind het makkelijk om mijn partner volledig te vertrouwen.	12,1	12,7	75,2	654	0,52
Ik vertel alles aan mijn partner, waaronder ook zeer persoonlijke dingen.	10,8	17,3	71,9	666	0,68
Ik kan me geen betere relatie voorstellen dan de mijne.	19,5	31,5	48,9	615	0,74
Ik zal de rest van mijn leven bij mijn partner blijven.	17,4	33,9	48,7	419	0,77
Ik breng bijna al mijn vrije tijd door met mijn partner.	47,7	17,5	34,8	667	0,45
Ik zou graag wat meer tijd met mijn partner spenderen.	18,1	32,0	49,9	657	
Ik heb persoonlijke geheimen die ik niet aan mijn partner vertel.	50,9	19,0	30,1	662	-0,54
Mijn partner en ik zien mekaar niet zo veel.	58,8	15,2	26,0	657	
Als mijn partner niet bij me is, ben ik niet echt gelukkig.	37,3	37,3	25,3	667	
Soms twijfel ik aan mijn partner.	53,1	22,7	24,2	653	-0,63
Ik ben niet zeker dat ik altijd op mijn partner kan vertrouwen wanneer ik hem/haar nodig heb.	83,1	7,7	9,2	652	-0,52
Mijn partner en ik maken vaak ruzie.	76,6	17,9	5,5	655	
Ik heb weinig hoop dat mijn relatie blijft duren.	81,8	12,7	5,5	653	-0,67
SCHAAL	Weinig	Matig	Sterk	N (100%)	Cronbach α
Relatiecommitment	1,7	40,6	57,8	658	0,86

Er werd tevens gepolst naar de seksuele houding van de studenten. Er werd een intern consistente schaal geconstrueerd door middel van een factoranalyse bestaande uit 9 items (tabel 5). Twee eerste soort vragen werden gecombineerd hiervoor. De eerst soort betreft een aantal stellingen waarmee de studenten al dan niet akkoord konden gaan. De twee soort vragen handelden omtrent de wenselijkheid van een aantal seksuele kenmerken. De

uiteindelijke seksuele permissiviteitschaal laat toe te concluderen dat zowat 10% erg seksueel permissief is en dat 29% helemaal niet permissief is. Zes op tien behoort tot de middengroep.

Tabel 5: Items en factorladingen omtrent de seksuele permissiviteitschaal

	Niet eens	Eens noch oneens	Eens	N (100%)	Factorladingen
Seks is iets heel intiems waar anderen geen zaken mee hebben.	4,6	14,1	81,3	1.430	
Jongeren van vijftien zijn te jong voor seks.	20,1	27,0	52,9	1.391	
Seks kan enkel tussen vaste partners die elkaar graag zien.	34,0	23,4	42,6	1.430	-0,74
Er wordt door jongeren te snel met iemand naar bed gegaan.	18,1	35,9	46,0	1.326	-0,46
Jongens willen te snel seks.	26,4	36,5	37,1	1.346	
Naar bed gaan met iemand die je pas hebt ontmoet, is niet goed te praten.	45,1	33,8	21,1	1.402	-0,72
Meisjes zijn te terughoudend op het gebied van seks.	58,6	31,3	10,1	1.342	
Seks kan enkel tussen gehuwden.	95,6	3,2	1,3	1.439	
Zolang beide partners er zich goed bij voelen, dan kan alles op seksueel gebied.	4,1	10,6	85,3	1.424	
Seks moet altijd spannend en opwindend zijn.	20,9	31,9	47,3	1.405	
Om seks te hebben met iemand hoef je er geen vaste relatie mee te hebben.	32,5	23,2	44,3	1.423	0,80
Voor mij is seks met een partner voor slechts één nacht ('one-night stand') aanvaardbaar.	44,6	22,7	32,7	1.423	0,76
	On-wenselijk	Noch, noch	Wenselijk	N (100%)	
Trouw zijn aan een partner	0,6	5,2	94,2	1.388	-0,44
Een one-night-stand hebben	52,2	38,7	9,1	1.386	0,80
Veel seksuele partners gehad hebben	53,6	38,8	7,6	1.389	0,69
Op vroege leeftijd seks hebben	58,8	38,1	3,2	1.387	0,55
SCHAAL	Laag	Matig	Sterk	N (100%)	Cronbach α
<i>Seksuele permissiviteit</i>	28,6	61,0	10,4	1.219	0,84

5.2. Anticonceptiegebruik en (on)veilig vrijgedrag

Er werd op verscheidene wijzen gepolst naar het vrijgedrag van de studenten (tabel 6). Vooreerst werd gevraagd hoe vaak ze de voorbije zes maanden onveilig hadden gevreeën³. Een overgrote meerderheid van 89% stelt niet onveilig te hebben gevreeën in die periode. Zes procent stelt dit éénmalig te hebben gedaan, 4,5% tweemaal of meer. Er zijn geen significante verschillen naar geslacht en ouderlijke burgerlijke staat.

³ De voorgelde vraag luidde: 'Hoe vaak heb je de voorbije zes maanden 'onveilige seks' gehad? Hieronder begrijpen we elk seksueel contact zonder voorbehoedsmiddel (pil, condoom,...) met een partner waarvan je de seksuele geschiedenis niet goed kent.'

Tabel 6: Onveilig vrijen

	Jongens	Meisjes		Niet-gescheiden ouders	Gescheiden ouders		Totaal
Nooit	89,2	90,3	ns	90,2	88,4	ns	89,9
Eénmaal	6,6	5,1		5,7	5,0		5,6
Tweemaal	1,7	1,8		1,7	2,5		1,8
Meer dan tweemaal	2,4	2,9		2,5	4,1		2,7
Gemiddelde (incl. 0)	0,3	0,5	ns	0,4	0,4	ns	0,4
N (100%)	288	554		721	121		842
Gemiddelde (excl. 0)	3,0	4,6	ns	4,2	3,1	ns	4,0
N	31	54		71	14		85

χ^2/F ns: niet significant; ~ $p < 0,10$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,0001$

In tweede instantie werd het vrijgedrag nader bevraagd door concreet na te gaan welke anticonceptiemethode(n) wordt toegepast door studenten met een losse of vaste relatie. Hier dient meteen vermeld worden dat aan mannen én vrouwen alle mogelijkheden werden voorgelegd. Gezien anticonceptiemiddelen geslachtsgebonden zijn, dienen de resultaten tevens tweevoudig opgesplitst te worden naar geslacht: éénmaal voor het geslacht van de respondent en éénmaal voor het geslacht van de gebruiker.

De orale anticonceptiepil is het middel bij uitstek bij de bevroegde jongeren. Zowat 80% van vrouwelijke studenten maakt er gebruik van. Het condoom zou door ongeveer de helft van de mannen gebruikt worden. Hoewel dit geen valide anticonceptiemiddelen zijn, werden ook periodieke onthouding (kalendermethode) en coïtus interruptus (of terugtrekking) aangeboden. Zowat 3% rapporteert dat ze deze technieken toepassen. Op het niveau van het koppel (tabel 7) blijkt dat een tiende van de respondenten onveilig vrijt, hoewel dit volgens de mannen een stuk hoger ligt (16%). De pil blijkt het meest populair: zowat vier op tien koppels gebruikt (uitsluitend) de pil als geboorte-beperkend middel. Het condoom is minder ingeburgerd: 10% gebruikt uitsluitend het condoom. De zogenaamde 'Double Dutch'-methode, de combinatie van een oraal contraceptiemiddel door de vrouw ('de pil') en het condoom door de man, wordt door zowat vier op tien van de seksueel actieve studenten toegepast. Het is echter niet geweten of het condoom bij élk seksueel contact wordt gebruikt.

Tabel 7: Gebruik van pil en condoom op koppelniveau

	Volgens vrouwen	Volgens mannen	Koppelniveau
Pil noch condoom	8,1	15,7	9,8
Enkel condoom	9,4	9,6	9,6
Enkel pil	44,9	33,7	41,4
Pil én condoom	37,5	40,9	39,2
N (100%)	466	208	674

De vraag wie de keuze heeft gemaakt voor deze of gene anticonceptiemethode, is sterk geslachtsgebonden (tabel 8). Mannen en vrouwen zien dit namelijk op een verschillende wijze. Volgens de mannelijke studenten wordt dit gezamenlijk beslist, volgens hun vrouwelijke tegenhangers maken vrouwen vooral de keuze. De dokter heeft in elk geval weinig invloed.

Tabel 8: Keuze van de gebruikte anticonceptiemethode

	Volgens mannen	Volgens vrouwen	Totaal
Mijn partner en ik samen	52,6	27,8	35,2
Ikzelf	19,0	58,8	47,0
Mijn partner	10,5	0,2	3,3
Mijn partner's dokter	2,6	0,2	0,9
Mijn dokter	0,5	8,0	5,8
Niemand, we gebruiken geen anticonceptiemiddel	14,7	4,9	7,8
N(100%)	190	449	639

Bij de motivatie van de keuze voor een anticonceptiemiddel staat het vermijden van een ongewenste zwangerschap centraal (tabel 9). Er is hier evenwel opnieuw een verschil tussen mannen en vrouwen, dat te wijten is aan de vraagstelling. Het betreft namelijk enkel de methode die men zélf gebruikt. Wanneer een man zelf geen methode gebruikt en de betrokken vriendin gebruikt de pil, werd niet gevraagd naar de reden. Het vermijden van SOA's is slechts voor een kleine minderheid de dominante reden om een anticonceptiemiddel te gebruiken.

Tabel 9: *Motivering keuze eigen anticonceptiemiddel*

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Om zwangerschap te vermijden	37,6	65,9	57,4
Betrouwbaarheid	22,2	14,4	16,7
Ongestoord seksleven	5,2	3,5	4,0
Om SOA's (zoals AIDS) te vermijden	4,6	1,3	2,3
Omdat ik slechts af en toe betrekkingen heb	1,6	0,7	0,9
Gemakkelijk in het gebruik	1,0	2,7	2,2
Om lichamelijke nevenwerkingen te vermijden	1,0	5,5	4,2
Om godsdienstige redenen	0,0	0,2	0,2
Ik gebruik geen, mijn partner gebruikt al een methode	23,2	2,2	8,5
We gebruiken beiden geen methode	3,6	3,5	3,6
N (100%)	194	452	646

Om beter zicht te krijgen op de motivering van de keuze voor een anticonceptiemiddel, is het nuttig om de opdeling te maken naar de specifieke methode (tabel 10). Of nu de pil, het condoom of beide wordt gebruikt, het vermijden van zwangerschap is steeds het belangrijkste. Zelfs wanneer het condoom wordt gebruikt, dan nog is het vermijden van SOA's voor weinige studenten de belangrijke motivatie. Slechts 6% van de condoomgebruikers noemt dit als belangrijkste reden. Het condoom is schijnbaar slechts een alternatief voor (of een aanvulling op) de pil.

Tabel 10: *Motivaties per methode*

	Condoom, geen pil	Pil, geen condoom	Pil én condom	Andere of geen (pil noch condoom)
Om zwangerschap te vermijden	47,7	61,1	64,3	12,5
Betrouwbaarheid	15,4	14,4	20,2	12,5
Om SOA's (zoals AIDS) te vermijden	6,2	0,0	3,8	2,5
Omdat ik slechts af en toe betrekkingen heb	6,2	0,4	0,0	2,5
Ongestoord seksleven	4,6	4,0	3,8	5,0
Om lichamelijke nevenwerkingen te vermijden	3,1	4,3	4,9	0,0
Gemakkelijk in het gebruik	3,1	2,5	1,9	0,0
Om godsdienstige redenen	0,0	0,0	0,0	2,5
Geen, mijn partner gebruikt reeds een methode	13,9	14,4	1,1	7,5
We gebruiken beiden geen methode	.	.	.	55,0
N (100%)	65	278	263	40

Volgens de respondenten wordt er vrij vaak over anticonceptie gepraat. (Tabel 11) Slechts 13% praat er zelden tot nooit over; 70% zou er zelfs af en toe tot regelmatig over praten. Vrouwen getuigen meer dan mannen dat seks en haar ongewenste gevolgen aan bod komen als gespreksstof. Of dit een overschatting door de vrouwen, of een onderschatting betreft door de mannen, kunnen we hier niet bewijzen.

Tabel 11: Praten over anticonceptie

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Regelmatig	30,7	38,9	36,4
Af en toe	35,2	32,3	33,2
Soms	19,3	17,3	17,9
Zelden	8,9	6,6	7,3
Bijna nooit	5,9	5,0	5,3
N (100%)	202	458	660

6. Verklaringsmodel

Vooreerst dient herhaald te worden dat deze analyse betrekking heeft op studenten die een (vaste of losse) relatie hebben. Hier worden ‘one-night stands’ niet onder begrepen. Dit heeft gevolgen voor de resultaten. De focus ligt hier niet zozeer op seksueel risicogedrag, maar wel op seksueel gedrag binnen een relatief omliggende context van een vaste partnerschapsrelatie bij jongeren. Universiteitsstudenten met een ‘vaste’ relatie zijn geen klassieke risicocategorie in termen van SOA’s en ongewenste zwangerschappen. Dit betekent echter niet dat deze groep dient genegeerd te worden

Er wordt hier gekozen om het condoomgebruik na te gaan op koppelniveau. Dit omdat de pil vanuit het oogpunt van het risico op SOA’s, niet voldoende is. Om te kunnen verklaren waarom men al dan niet een condoom gebruikt worden twee multivariate logistische regressiemodellen geconstreerd (tabel 12).

Omdat de afhankelijke variabele in dit model categorisch is – het al dan niet gebruiken van het condoom – wordt een logistische regressieanalyse uitgevoerd. Bij deze methode worden logistische regressiecoëfficiënten berekend waaruit odds-ratio’s of kansverhoudingen kunnen worden gegenereerd. Deze verhoudingen drukken uit welke de kans is dat een gebeurtenis voorvalt tegenover de kans dat deze niet voorvalt. In het model

worden categorische onafhankelijke variabelen door middel van effectcodering de verschillende categorieën vergeleken met een referentiecategorie.

Tabel 12: Logistisch regressiemodellen omtrent de kans dat het condoom wordt gebruikt (odds-ratio's)

Variabelen	Model 1	Model 2
Man (vs vrouw)	1,283	1,341
Leeftijd	0,606 **	0,642 *
Niet-gescheiden ouders (vs gescheiden)	1,014	0,778
SEKSUALITEITS- EN RELATIEKENMERKEN		
Vrouwelijk partner neemt de pil niet (vs wel pil)	6,005 ***	7,366 ***
Heteroseksueel (vs niet-hetero)	2,607 ~	4,832 *
Aantal liefdesrelaties	1,002	1,017
Duur huidige relatie	1,004	1,008
Leeftijd eerste keer	1,618 ***	1,638 **
Aantal seksuele partners	1,154 ~	1,157
Aantal keer onveilige seks	1,109	1,053
Vaste relatie (vs losse relatie)	0,522 ~	0,452 ~
ANTICONCEPTIE		
Anticonceptie beslist door één partner (vs dokter)	3,831 **	3,670 *
Anticonceptie beslist door beide partners (vs dokter)	3,524 *	3,317 ~
Regelmatig praten over anticonceptie (vs zelden)	2,836 **	1,912 *
Af en toe praten over anticonceptie (vs zelden)	1,691	1,379
Soms praten over anticonceptie (vs zelden)	1,205	0,866
CONTROLEVARIABLEN		
Katholiek (vs ongelovig)		1,080
Christelijk (vs ongelovig)		1,683 ~
Ander geloof (vs ongelovig)		0,900
Gelukkig ouderlijk huwelijk (vs ongelukkig)		0,979
Matig ouderlijk huwelijk (vs ongelukkig)		0,904
Niet op kot (vs op kot)		1,262
Gezinsconflictniveau		0,978
Socio-economische status ouders		1,005
Seksuele permissiviteit		0,973
Relatiecommitment		1,140
N	563	387
Max-rescaled R ²	0,212	0,213

~ p<0,1; * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,0001

Model 1 is een beperkt model daar dit enkel de basisvariabelen en de kenmerken omtrent seks, relaties en anticonceptie bevat. Het aantal respondenten in dit model is hier evenwel groter (563 van 682 respondent met een relatie) dan in het tweede model. In model 2 wordt model 1 aangevuld met een aantal controlevariabelen. Het aantal respondenten is evenwel geslonken tot 387. Dit verschil in aantal dient verklaard te worden door het grote

aantal variabelen in het model, waardoor de item-non-respons een grotere invloed uitoefent. De inhoudelijke conclusies van beide modellen verschillen echter niet fundamenteel van elkaar, waardoor we kunnen stellen dat de uitval geen groot probleem vormt. We bespreken beide modellen daarom als geheel. Enkel de resultaten die significant zijn op een niveau van 10% worden besproken. Beide modellen verklaren ongeveer 21% van de totale variantie, wat vrij hoog is in sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

De odds-ratio of kansverhouding bij de variabele omtrent het nemen van de pil door de vrouwelijke partner is 6,0 en 7,4 bij model 1 en 2 respectievelijk. Inhoudelijk moeten deze kansverhoudingen als volgt geïnterpreteerd worden: als de vrouwelijk partner de pil niet neemt (in vergelijking met een vrouw die wel de pil neemt), is de kans 6 à 7 keer groter dat een condoom wordt gebruikt dan de kans dat er geen condoom gebruikt wordt. Andersom geldt ook: als de pil wél wordt gebruikt, dan is de kans 6 à 7 keer kleiner dat een condoom wordt gebruikt dan de kans dat er geen condoom gebruikt wordt.

Betreffende de leeftijd geldt de volgende redenering: per jaar dat de respondent ouder is, is de kans dat een condoom wordt gebruikt 0,6 keer groter – of 1,6 keer kleiner (de inverse) – dan de kans dat er geen condoom gebruikt wordt. Of korter gesteld: hoe ouder men is, hoe minder het condoom wordt gebruikt. De verwachting dat oudere studenten sneller uitsluitend voor de pil kiezen, geldt hier niet, daar er reeds gecontroleerd wordt voor het gebruik van de pil.

Niet-heteroseksuelen hebben in vergelijking met heteroseksuelen 3 à 5 keer minder kans dat een condoom wordt gebruikt door één van beide partners dan de kans dat er geen condoom gebruikt wordt. Hier moet wel vermeld worden dat onder niet-heteroseksuelen ook lesbische koppels worden begrepen. Daar zij geen nut hebben aan het condoom, noch aan de pil, kunnen de resultaten hier vertekend zijn. Er kan hier echter geen onderscheid gemaakt worden tussen homo- of biseksuele mannen en lesbische of biseksuele vrouwen daar er te weinig niet-heteroseksuele studenten een relatie hebben in de gebruikte data. Voorzichtigheid bij de interpretatie is hier gepast.

Per jaar dat de respondent ouder was bij zijn of haar eerste coïtus, is de kans dat een condoom wordt gebruikt in de huidige relatie 1,6 keer groter dan de kans dat er geen condoom gebruikt wordt. Wanneer men dus vroeger seksueel actief was, gebruikt men significant minder het condoom. Vroege seksuele activiteit kan aanzien worden als een vorm van non-conformistisch gedrag, net als het niet-gebruiken van het condoom. Voor beide

gedragsvormen kan er een onderliggende oorzaak zijn, zoals eventueel de gezinssituatie. Daar de gebruikte controlevariabelen omtrent het gezin niet significant zijn, kunnen we hierover geen uitsluitsel geven.

Het verschil tussen een vaste en losse relatie is tevens significant. Jongeren met een losse relatie hebben ongeveer 2 keer meer kans (inverse van 0,5) dan jongeren met een vaste relatie dat een condoom wordt gebruikt in die relatie dan de kans dat er geen condoom gebruikt wordt. Wanneer een relatie een vaste vorm heeft aangenomen wordt er blijkbaar overgeschakeld naar de pil. Wanneer een relatie echter eerder los is en niet meteen uitzicht geeft op een vaste relatie, dan is de pil minder aan de orde dan het condoom. De aanwezigheid van deze variabele kan verklaren waarom de duur van de relatie geen significante rol speelt. Het heeft er alle schijn naar dat ongeveer simultaan met het serieus worden van een relatie, het condoom wordt vervangen door de pil. In dit opzicht is de duur van de relatie niet belangrijk, maar wel de intentie om een vast koppel te zijn én te blijven.

Wie de beslissingen neemt op het gebied van anticonceptie speelt een ook belangrijke rol bij het condoomgebruik. Wanneer de beslissing omtrent de keuze van de anticonceptiemethode wordt genomen door één van de partners, en niet door de dokter, dan is de kans 3 à 4 keer groter dat een condoom wordt gebruikt dan de kans dat er geen condoom gebruikt wordt. Of eenvoudiger gezegd: een doktersbezoek heeft als doel een pilvoorschrift te verkrijgen. Wanneer de dokter dit ook aanbeveelt, wordt het condoom minder snel in overweging genomen. Als één van de partners alleen beslist omtrent de anticonceptiemethode, wordt er iets meer (1,1 keer) voor het condoom gekozen dan wanneer het een gezamenlijke beslissing is. Misschien betekent dit dat het condoom een vanzelfsprekende keuze is wanneer de vrouwelijke partner de pil (nog) niet neemt. Wanneer er dan gezamenlijk wordt beslist, dan is de pil evenzeer een vanzelfsprekende keuze.

Ook het praten over anticonceptie draagt bij tot de verklaring van het condoomgebruik. Enkel de extremen verschillen hier evenwel. Wanneer partners regelmatig praten over anticonceptie dan is hun kans 2 à 3 keer groter dat ze een condoom gebruiken dan de kans dat ze geen condoom gebruiken in vergelijking met partners die zelden of nooit over anticonceptie praten. Het praten over anticonceptie verhoogt dus de kans dat een condoom zal gebruikt worden (als alternatief of als complement voor de pil?). Wanneer er niet wordt over gepraat, dan kan het condoom weinig als valabele optie gelden.

Er zijn slecht kleine verschillen tussen model 1 en 2. Zo is in het beperkte model het aantal seksuele partners significant. Inhoudelijk leiden we af uit model 1 dat per extra bedpartner de kans met factor 1,2 verhoogt dat een condoom wordt gebruikt dan de kans dat er geen condoom gebruikt. Onder controle van de bijkomende variabelen in model 2 is het aantal partners echter niet meer significant.

Van alle bijkomende controlevariabelen in model 2 draagt slechts één variabele significant bij aan het model. Dit is de variabele religie, waarbij bovendien enkel het verschil tussen christelijke (maar niet kerkelijk-katholieke) en ongelovige studenten significant is. Christelijke studenten hebben in vergelijking met ongelovige studenten 1,7 keer meer kans dat een condoom wordt gebruikt dan de kans dat er geen condoom gebruikt. Zelfverklaarde niet-katholieke christenen distantiëren zich blijkbaar in die mate van rooms-katholieke kerk dat hun condoomgebruik hoger ligt dan dat van ongelovigen.

Alle variabelen omtrent het gezinsleven van de studenten zijn hier niet significant: noch de ouderlijke burgerlijke staat en het daaruit volgende gezinsconflictniveau, noch het ouderlijk huwelijksgeeluk en de socio-economische status spelen een rol. Teven is het al dan niet op kot zitten geen factor met belang. Ook de relatiecommitment en de seksuele permissiviteit kunnen niet helpen in het verklaren van het condoomgebruik. Eventuele verborgen indirecte effecten – die onder controle van de seksuele en relatiekenmerken hun significantie verloren – werden niet gevonden. Schijnbaar speelt het gezin van herkomst en attitudes omtrent seks en relaties simpelweg geen rol. Tenminste, niet bij relatief hooggeschoolde studenten in hun eerste jaar aan de universiteit.

7. Besluit

De voornaamste conclusie van dit onderzoek is even vanzelfsprekend als belangrijk: jongens vrijen niet met condoom, omdat meisjes de pil nemen. Dat veilig vrijen wordt herleidt tot uitsluitend geboortebeperking heeft alles te maken met de macht der seksuele gewoonte. Wanneer een liefdesrelatie tussen twee jongeren zich heeft geïnstitutionaliseerd als ‘vast’ en wanneer seks zich heeft genormaliseerd in deze relatie, dan voltrekt zich een bijna natuurlijk overgang van condoom naar pil. Van risicobeperking naar geboortebeperking. Misschien omdat gebeurt dit omdat condooms worden geassocieerd met losse, eenmalige en potentieel risicovolle seksuele contacten. Of omdat het condoom telkenmale opnieuw moet worden gebruikt en daardoor geassocieerd wordt met korte termijn-relaties en eindigheid. Of omdat

condooms uiteindelijk de verantwoordelijkheid van de mannelijke partner zijn en de pil dat van de vrouw? Kortom, de pil hoort bij een vaste relatie. Het condoom niet. Seksuele gezondheidsrisico's worden niet vermeden, omdat die niet als dusdanig worden gepercipieerd.

Een vorm van seksuele gewenning aan elkaar impliceert schijnbaar het verdwijnen van de perceptie van seksuele risico's. Deze redenering is niet noodzakelijk onterecht, maar het gevaar van seriële monogamie en seksuele ontrouw ontmaskeren de ware aard van seksuele gewoontevorming. Het gevaar van seriële monogamie ligt in het feit dat elke relatie telkenmale wordt behandeld als dé enige!, dé ware! Daarbij is een rotsvast vertrouwen in de partner en zijn of haar verleden danig ingenesteld, dat seksuele risico's niet worden (of mogen) erkend. Het risico van SOA's wordt niet toegeschreven aan vaste lange-termijn relaties, zelfs niet als die relatie de zoveelste in rij betreft. Dit onrealistische optimisme betreffende relaties en SOA's is gegrond in het geloof dat bij vaste relaties de gevaren van de liefde niet geuit mogen worden, laat staan dat er naar gehandeld dient te worden. Seksuele ontrouw en de eventuele seksuele gezondheidsrisico's horen niet ingecalculeerd te worden in het relatie- en seksleven, omdat dit de fundamenten van de relatie zelf in vraag stelt.

Bovendien is zelfs bij condoomgebruikers de motivatie van het condoomgebruik niet meteen verbonden aan de seksuele gezondheidsrisico's. De dominante beweegreden blijft geboortebepanking. Dit doet ons concluderen dat de dreiging van SOA's niet echt leeft bij de bevroegde studenten. Hoewel HIV/AIDS van midden de jaren '80 tot midden de jaren '90 van de vorige eeuw zowel epidemiologisch als op het gebied van media-aandacht hoogtij vierde, is dit de voorbij jaren gewijzigd. De mediaberichtgeving over HIV/AIDS werd sindsdien positiever (qua prevalentie in België en qua 'genees'middelen) of betrefte vooral risicogroepen zoals homo's (zie bijvoorbeeld de zogenaamde 'barebackers'), injecterende harddruggebruikers of Afrikanen. Bovendien krijgen andere, niet-dodelijke, SOA's minder aandacht in de media.

Het seksuele en relationele gedrag van eerstekandidatuursstudenten met een relatie de K.U.Leuven is niet representatief voor alle jongeren in Vlaanderen. Zij zijn hoger geschoold dan gemiddeld, hoewel ze nog niet meteen iets bewezen hebben aan de universiteit. Dat ze simpelweg (kunnen) beginnen aan het eerste jaar, heeft betekenis. Ze hebben veelal gedurende hun levensloop voldoende financiële, emotionele en intellectuele bagage en ondersteuning verkregen. Dit is niet zo voor alle jongeren. Jongeren met een

lagere opleiding, met een moeilijke thuissituatie of met gescheiden ouders vinden de weg moeilijker naar het hoger onderwijs. Deze drempels zouden evenzeer belangrijk kunnen zijn op het gebied van relaties, seksualiteit en anticonceptiegebruik. Dit kan verklaren waarom ons onderzoek weinig effect ondervindt van de thuissituatie. Verder onderzoek bij een representatieve staal van de Vlaamse jeugd is daarom noodzakelijk.

Hangen seksueel overdraagbare aandoeningen en ongewenste zwangerschappen als een seksueel zwaard van Damocles boven de hoofdkussens van de Vlaamse studenten? Het antwoord is nee. De pil verlost hen van de dreiging van het ongewenste ouderschap en seksueel overdraagbare aandoeningen worden niet ervaren als een risico. In hoeverre dit laatste terecht is, heeft alles te maken met de macht van de seksuele gewoonte: als men vreemd gaat, vertrouwt men dan nog steeds op de pil?

8. Referenties

- Amato, P. & Booth, A. (1991) The consequences of Divorce for Attitudes Toward Divorce and Gender Roles, In: *Journal of Family Issues*, 12(3):306-322.
- Amato, P. (1996) Explaining the intergenerational transmission of divorce, In: *Journal of Marriage and the Family*, 58(3):628-641.
- Amato, P. (2000) The consequences of Divorce for Adults and Children, In: *Journal of Marriage and the Family*, 62(4):1269-1287.
- Amato, P., Loomis, S., Booth, A. (1995) Parental divorce, marital conflict, and offspring well-being during early adulthood, In: *Social Forces*, 73(3):895-915.
- Axinn, W.G. & Thornton, A. (1996) The Influence of Parents' Marital Dissolutions on Children's Attitudes Toward Family Formation. In: *Demography*, 33(1): 66-81.
- Black, L. & Sprenkle, D. (1992) Gender Differences in college students' attitudes towards divorce and their willingness to marry, In: *Journal of Divorce and Remarriage*, 14(3/4):47-60.
- Blom, T. & van Dijk, L. (1999) A theoretical frame of reference for family systems therapy? An introduction to Luhmann's theory of social systems, In: *Journal of Family Therapy*, 21(2):195-216.
- Boyer-Pennington, M.E., Pennington, J. & Spink, C. (2001) Students' Expectations and Optimism Toward Marriage as a Function of Parental Divorce, In: Everett, C.A. (red.), *Divorce and the Next Generation: Perspectives for Young Adults in the New Millennium*, New York: Haworth Press, pp. 71-88.
- Buysse, A. (2000) Over de plaats van aidspreventie in de seksuele gezondheidszorg, *Jaarboek seksualiteit relaties en geboorteregeling 2000*, Gent: CGSO Trefpunt.
- Cliquet, R. & Callens, M. (1993) *Gezinsvorming in Vlaanderen: hoe en wanneer? Resultaten van de Enquête Gezinsontwikkeling 1991 (NEGO V)*, Brussel: CBGS-monografieën.
- Coleman, M. & Ganong, L. (1984) Effect of family structure on family attitudes and expectations, In: *Family Relations*, 33(3):425-433.
- De Graaf, A. (1996) De invloed van echtscheiding van de ouders op de relaties van jongeren, In: *Maandstatistieken Bevolking*, 44(8):7-12.

- Declercq, A. & Lammertyn, F. (2003) Geld-ige redenen. Studeren aan de K.U.Leuven in moeilijke financiële omstandigheden, Leuven: Departement Sociologie.
- Duran-Aydintug, C. (1997) Adult Children of Divorce Revisited: When They Speak Up, In: Journal of Divorce and Remarriage, 27(1/2):71-83.
- Everett, C.A. (2001) Divorce and the Next Generation: Perspectives for Young Adults in the New Millennium, New York: Haworth Press.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975) Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research, Adisson Wesley: Reading.
- Francis, J. F., Evans, T. E. (1997). The relationship between marital disruption and adolescent values: A study among 13-15 year olds. In: Journal of Divorce and Remarriage, 26(3):195-213.
- Frans, E. (2000) Good Lovers, Gent: CGSO Trefpunt.
- Gabardi, L. & Rosén, L.A. (1991) Differences between college students from divorced and intact families. In: Journal of Divorce and Remarriage, 15(3/4):175-191.
- Geeraert, A., (1977) Seksualiteit bij jongeren, Antwerpen: De Nederlandse Boekhandel.
- Glenn N.D. & Kramer, K.B. (1987) The marriages and divorces of the children of divorce. In: Journal of Marriage and the Family, 49:811-825.
- Greenberg, E.F. & Nay, W.R. (1982) The Intergenerational Transmission of Marital Instability Reconsidered. In: Journal of Marriage and the Family, 44:335-347.
- Gutmann, J. (1989) Intimacy in young adult males' relationships as a function of divorced and non-divorced family of origin, In: Journal of Divorce and Remarriage, 12(2/3):253-261.
- Hayashi, G.M. & Strickland, B.R. (1998) Long-term effects of parental divorce on love relationships: divorce as attachment disruption. Journal of Social and Personal Relationships, 15 (1), pp. 23-38.
- Heerwegh, D. & Loosveldt, G. (2002) Web Surveys. The effect of controlling survey access using PIN numbers, In: Social Science Computer Review, 20(1):10-21.
- Heerwegh, D. & Loosveldt, G. (2003) An Evaluation of the Semiautomatic Login Procedure, In: Social Science Computer Review, 21(2):223-234.
- Heerwegh, D., Vanhove, T., Matthijs K. & Loosveldt, G. (in press) The Effect of Personalization on Response Rates and Data Quality in Web Surveys, In: International Journal of Social Research Methodology: Theory & Practice.
- Hubert, M., Bajos, N., & Sandfort, T. (1998) Sexual behaviour and HIV/AIDS in Europe. Comparisons of national surveys, London: Taylor & Francis (Social Aspects of AIDS Series).
- Jacobs, T. & Bauwens, A. (2000) Liefdesconcepten in Vlaanderen anno 1998, In: Jaarboek 2000: Seksualiteit, relaties en geboorteregeling, pp. 73-95.
- Jennings, A.M., Salts, C. & Smith, T. (1992) Attitudes Towards Marriage: Effects of Parental Conflict, Family Structure, and Gender, In: Journal of Divorce and Remarriage, 17(1/2):67-79.
- Johnston, S.G. & Thomas, A.M. (1996) Divorce versus intact parental marriage and perceived risk and dyadic trust in present heterosexual relationships, In: Psychological Reports, 78:387-390.
- Jones, G.D. & Nelson, E.S. (1996) Expectations of marriage among college students from intact and non-intact homes, In: Journal of Divorce and Remarriage, 26:171-189.
- Keith, V.M. & Finlay, B. (1988) The impact of parental divorce on children's educational attainment, marital timing, and likelihood of divorce, In: Journal of Marriage and the Family, 50:797-809.
- Kinnaird, K.L. & Gerrard, M. (1986) Premarital sexual behavior and attitudes toward marriage and divorce among young women as a function of their mothers' marital status. In: Journal of Marriage and the Family, 48:757-765.
- Kozuch, P., Cooney, T. M. (1995). Young Adults' Marital and Family Attitudes: The Role of Recent Parental Divorce, and Family and Parental Conflict. Journal of Divorce and Remarriage, 23 (3), pp. 45-62.
- Laermans, R., Vanhove, T. & Smeyers, M. (2000) Beeldvorming en beschrijving van de leefwereld van jongeren: voorlopig eindrapport kwalitatief luik. Centrum voor Cultuursociologie: Leuven.
- Landis-Kleine, C., Foley, L.A., Nall, L., Padgett P. & Walters-Palmer, L. (1995) Attitudes Toward Marriage and Divorce Held by Young Adults, In: Journal of Divorce and Remarriage, 23(3/4):63-73.

- Rademakers, J. (1992) Determinanten anticonceptiegebruik door tieners, In: Tijdschrift voor seksuologie
- Robinson, L.C., Garthoeffner, J.L. & Henry, C.S. (1995). Family structure and interpersonal relationship quality in young adults, In: *Journal of Divorce and Remarriage*, 23(3):23-43.
- Ross, C.E. & Mirowsky, J. (1999) Parental divorce, life-course disruption and adult depression, In: *Journal of Marriage and the Family*, 61:1034-1045.
- Sasse, A. & Defraye, A. (2003) Epidemiologie van aids en hiv-infectie in België. Toestand op 31 december 2002, Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (IPH/EPI Reports/2003-022).
- Sensoa (z.d.) <http://www.sensoa.be>
- Sinclair, S. L., Nelson, E. S. (1998). The Impact of Parental Divorce on College Students' Intimate Relationship Beliefs, In: *Journal of Divorce and Remarriage*, 29(1):103-129.
- Sprague, H.E., Kinney, J.M. (1997). The Effects of Interparental Divorce and Conflict on College Students' Romantic Relationships. *Journal of Divorce and Remarriage*, 27(1), pp. 85-104).
- Stone, M.K. & Hutchinson, R.L. (1992) Familial Conflict and Attitudes Toward Marriage: a Psychological Wholeness Perspective, In: *Journal of Divorce and Remarriage*, 18(3/4):79-91.
- Sun, Y. (2001) Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: a longitudinal analysis, In: *Journal of Marriage and the Family*, 63:697-713.
- Teachman, J.D. (2002) Childhood living arrangements and the intergenerational transmission of divorce, In: *Journal of Marriage and the Family*, 64:717-729.
- Toomey E. & Nelson E. (2001) Family Conflict and Young Adults' Attitudes Toward Intimacy, In: Everett, C.A. (red.), *Divorce and the Next Generation: Perspectives for Young Adults in the New Millennium*, New York: Haworth Press, pp. 49-70.
- Vanhove T. & Matthijs, K. (2003a) Houdingen omtrent huwelijk en echtscheiding bij eerstekandidatuurstudenten aan de K.U.Leuven (academiejaar 2002-2003), Leuven: Departement Sociologie (GB/2003-26).
- Vanhove T., K. Matthijs (2003b) Unrealistic Optimism in Divorce Risk Assessment. The Effect of Parental Divorce on Students' Divorce Risk Perception, Unpublished paper presented on 'The Second Conference of the European Research Network on Divorce', Tilburg, The Netherlands, November 13-15, 2003.
- Vanhove, T., & Matthijs, K. (2002) The socio-demographic evolution of divorce and remarriage in Belgium. Ongepubliceerde paper gepresenteerd op 'Divorce in cross-national perspective: a European research network', Firenze, 14-15 November 2002 (Leuven: Departement sociologie K.U.Leuven).
- Vanhove, T (2003) Voorwaardelijke trouw en onrealistisch optimisme. Jongeren en hun houding omtrent huwelijk, echtscheiding en seksualiteit, In: *Rep & Roer* 16(1):9-16.
- Vanhove, T. (2001) Individualisering of seksualisering? De seksuele leefwereld van laaggeschoolde jongeren in Vlaanderen, In: *Sociologische Gids*, 48(2):156-167.
- Vennix, P., Curfs, P. & Ketting, E. (1993) Condoomschroom jongens over seksualiteit, anticonceptie en soa- preventie, NISSO-studies (nieuwe reeks) nr. 14. Delft: Eburon.
- Visser, A., Geeraert, A. & Lehert, P. (1991). Seksualiteit en relatievorming anticonceptie in België. Leuven: Acco.
- Wallerstein, J.S. (1987) Children of divorce: Report of a ten year follow-up of early latency-age children, In: *American Journal of Orthopsychiatry*, 57:199-211.
- Wolfinger, N.H. (2000) Beyond the intergenerational transmission of divorce. Do people replicate the patterns of marital instability they grew up with?, In: *Journal of Family Issues*, 21(8):1061-1086.